

Taisyklingos kalbos niekas neatšaukė

Pirmajame 2014 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos posėdyje priimtas svarbus nutarimas – išbraukti iš 1997 m. pabaigoje patvirtinto Didžiųjų klaidų sąrašo du žodyno klaidų papunkčius: „Neteiktinos svetimybės ir jų dariniai“ ir „Nevartotinos naujosios svetimybės“. (Šie žodyno klaidų sąrašai atskirais nutarimais buvo patvirtinti dar anksčiau – nevirtotinių naujųjų svetimybių sąrašas 1993 m., neteiktinų svetimybių ir jų darinių sąrašas 1994 m.) Taigi Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas sutrumpėjo – žodyno klaidų sąrašė liko tik du papunkčiai: „Neteiktini vertiniai“, „Žodžių ir junginių reikšmės klaidos“.

Apie šį nutarimą kalbamės su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininke Daiva Vaišniene ir jos pavaduotoja Jūrate Palionyte, šios komisijos nare Rita Miliūnaite, Bendrojo skyriaus vedėja Aurelija Dvilyte ir Valstybinės kalbos inspekcijos viršininku Donatu Smalinsku.

Pradžioje priminkite, kaip ir kodėl 1997 m. atsirado VLKK nutarimas dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo.

Rita Miliūnaitė. Reikėtų pradėti nuo to, kaip suvokta Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo paskirtis ir kokių tikslų juo siekta, nes ir po dviejų to sąrašo gyvavimo dešimtmečių viešai skleidžiami mitai apie jį klaidina visuomenę ir nuteikia ją prieš kalbos norminimą. Net ir tie, kurie ne itin domisi visokiais kalbos dalykų sąrašais, neseniai gavo progą nekasdieniškai apie šį Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą pasiskaityti: buvęs VLKK narys Giedrius Subačius brūkštelėjo pamfletą „Kalbos klaidų didybė“ (*Kultūros barai*, 2013, nr. 10, vėliau perskelbtas portale *delfi.lt*), ragindamas paskelbti tą sąrašą negaliojančiu. Nors mėginta išprovokuoti diskusiją, dargi pavardėmis subaksnojant visus dabartinės VLKK narius, žiniasklaidoje kol kas atsiliepė, regis, tik Arnoldas Piročkinas (pats dirbęs Kalbos komisijoje XX a. devintąjį dešimtmetį) straipsniu „Ryžtingai perkertami kalbos Gordijo mazgai“ (*Mokslo Lietuva*, 2013 12 19). Bet atsiliepti nelabai yra į ką – vingrią minčių virvę mėginama vyti iš papelijusių šiaudų. Nebent būtų galima patikslinti keletą skaitytojus klaidinančių, o mažiau su tuo reikalu susipažinusius – dar ir krūpčioti verčiančių – teiginių:

1) dėl sąrašo paskirties ir supratimo, kam Kalbos inspekcija gali skirti nuobaudą už tas klaidas, o kam ne (Giedrius Subačius gąsdina visus, kas „nori jaustis įstatymus gerbiančiu piliečiu“, nes padarius didžiųjų klaidų „žala įvertinama konkrečiomis sumomis“);

2) dėl neva „nerimo ir panikos atmosferos“, kurioje „kažkada netvarkingai sulipdytas operatyvinis Sąrašas“;

3) dėl informacijos bado, neva sąrašas buvęs paskelbtas plikas „kaip koks lingvistinis dekalogas: *tikėk, išmok, paklusk*“.

Man teko dalyvauti pirminiame to sąrašo rengimo etape. 1991 m. rugsėjį vos baigusiai aspirantūrą ir pradėjusiai dirbti Lietuvių kalbos institute Danguolė Mikulėnienė pasiūlė kartu sudaryti „Kalbos pažeidimų kodeksą“. Mat tuo metu buvo rengiami ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymai. Į juos įtraukti du straipsniai dėl valstybinės kalbos, o vienas iš jų numatė teisinę atsakomybę, jeigu nevykdomi VLKK nutarimai (Aukščiausioji Taryba tuos papildymus patvirtino 1992 m. gegužę). Rašybos ir skyrybos, vietovardžių normoms reguliuoti buvo skirti keli specialūs VLKK nutarimai, o dėl visiškai aiškių ir lietuvių kalbos sistemą griaunančių leksikos ir gramatikos klaidų reikėjo atskiro susitarimo ir dokumento. Be to, sąrašo paskirtis nebuvo suprantama tiek siaurai, kiek dabar kartais mėginama pavaizduoti. Nemanoma, kad tai turi būti tik Kalbos inspekcijos baudų įrankis. „Kalbos praktikos patarimai“ (1985) buvo jau vietom senstelėję, atėjo laikas peržiūrėti kodifikaciją ir pirmiausia – išgryninti esminius bendrinei kalbai nepriimtinius, normas pažeidžiančius dalykus; be to, susitarimas, kokios klaidos laikytinos didelėmis, buvo svarbus ne tik žiniasklaidai, bet ir mokyklai – mokytojams orientuotis.

Darbą tuomet pasiskirstėme dalimis: Danguolė Mikulėnienė (beje, netrukus, 1992 m. pradžioje, ji tapo Kalbos komisijos sekretore) ėmėsi leksikos dalykų, man teko gramatika. 1992 m. liepą savo dalį jau turėjau parengusi. Nei kokio „netvarkingo lipdymo“, nei kokios panikos, kaip kad dingojasi Giedriui Subačiui, nebūta, suvokiant to darbo svarbą ir savo atsakomybę. O ko būta – tai diskusijų. Atsijoti iš visos norminimo praktikos ir vartosenos duomenų tai, kas būtų neabejotina ir tiksliai apibrėžiama, pasirodė ne taip jau lengva. Tų pačių metų rudenį ir žiemą gramatikos dalis buvo svarstoma VLKK sudarytoje pakomisėje, o gruodžio 10 d. VLKK patvirtino pirmąją sąrašo dalį „Žodžių sandara“. Nuo 1993 m. vis po dalį tvirtinami sąrašai buvo skelbiami „Gimtojoje kalboje“. Žurnalo skyrelyje „Į pagalbą valstybinei kalbai“ su Danguole paskelbėme nedidelį įvadą. Jame nenuitylėtas ir motyvuoto normų pažeidimo klausimas: „[...] kartais kalbos normoms gali būti nusižengiama motyvuotai. Kitaip tariant, kalbos klaida kaip išimtis gali būti daroma sąmoningai, turint kokį nors specialų tikslą. Dėl to pateisinama, kai stilistiškai (pavyzdžiui, perteikiant žargoną) grožinėje literatūroje, ypač veikėjų pokalbiuose, pavartojama kokia svetimybė ar žodis su svetimu elementu, frazeologizmas su nenorminiu kalbos dalyku ir pan. Tik svarbu, kad tokiomis klaidomis nebūtų piktnaudžiaujama“ (GK 1993 1 19).

Gramatikos dalies sudarymo principus ir visokius bedirbant atsiradusius kalbos galvosūkius netrukus aprašiau straipsnyje „Pastabos gramatikos klaidų sąrašo paraštėse“ (*Kalbos kultūra* 66, p. 24–36). Taigi sakyti, kad sąrašas „paskelbtas buvo plikas, be aiškinamosios informacijos“, – netiesa. Kalbos specialistams, redaktoriams tie šaltiniai buvo prieinami, nekalbant jau apie tai, kad Kalbos inspekcija rengė seminarus kalbos tvarkytojams

ir redaktoriams, žurnalistams, aiškino keblesnius to sąrašo taikymo atvejus. Toks buvo pirmasis sąrašo atsiradimo etapas, o 1997 m. visos atskiros dalys dar kartą persvarstytos ir patvirtintos vienu VLKK nutarimu.

Ar viešojoje vartosenoje laikomasi VLKK nutarimų, pavesta prižiūrėti Valstybinei kalbos inspekcijai. Dar sykį dėl baudų ir baudimų. Paaiškinkite, kas ir kada gali būti nubaustas už didžiulį klaidas.

Donatas Smalinskas. Kalbos inspekcijos, įsteigtos vos paskelbus Nepriklausomybę, darbuotojai svarstė, kokiais būdais to meto sąlygomis užkirsti kelią daugybei kalbos normų pažeidimų. Kalbos leidinių, kuriuose pateikti tik neginčytini dalykai, nebuvo, todėl kaip išeitis pasiūlyta VLKK nutarimu patvirtinti Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, o Aukščiausiai Tarybai papildyti Administracinių teisės pažeidimų kodeksą straipsniu, numatančiu atsakomybę už VLKK nutarimų nevykdymą. Patvirtinus šiuos teisės aktus atsirado galimybė reikalauti atsakomybės už kalbos klaidas televizijoje ir radijuje, knygoje, viešuosiuose užrašuose ir kitur. Poros dešimtmečių Kalbos inspekcijos veiklos patirtis parodė, kad minėtas nutarimas reikalingas ir teisiškai pagrįstas. VLKK nutarimas buvo pagrindas reikalauti, kad būtų ištaisyti kalbos normų pažeidimai, ir teismuose laimėti bylas pažeidėjams apskundus Kalbos inspekcijos paskirtas nuobaudas.

Kalbant apie nuobaudas ir jų skyrimą reikia pradėti nuo kalbos vartojimo sričių. Visuose teisės aktuose, kuriais remiasi Kalbos inspekcija, iškeliami viešoji kalba, viešosios kalbos priežiūra. Valstybinės kalbos įstatyme nurodyta, kad taisyklingos lietuvių kalbos normų privalo laikytis Lietuvos visuomenės informavimo priemonės (spauda, televizija, radijas ir kt.), knygų ir kitų leidinių leidėjai. Kalbos inspekcijai pavesta kontroliuoti, kaip Valstybinės kalbos įstatymo (taigi, ir taisyklingos lietuvių kalbos normų) laikomasi valstybės ir savivaldybių institucijose, visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose.

Kad kalbos vartotojams ir kalbos inspektoriams būtų aišku, kada ir už ką gali būti taikomos nuobaudos, dar 2005 m. priimtas parankinis dokumentas – Valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolės principai, kriterijai ir jų taikymo metodika. Šis dokumentas yra viešas, jis skelbiamas VKI interneto svetainėje. Jame išdėstyti įmonių, įstaigų ar organizacijų, leidinių, radijo ar televizijos laidų kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolės principai ir kriterijai (atranka, tikrinimas, vertinimas).

Tam tikrais atvejais nutarimų pažeidimus vertiname lanksčiai. Sakykim, visai tikėtina, kad kokiam nors istoriniame romane *rubežius*, *pūškorius*, *aniuolas* autoriaus ar vertėjo pasirinkti sąmoningai, tai padeda kurti meninį išpūdį. Tokių stilistiškai motyvuotų dalykų į raštą leidyklai netraukiame.

Kas paskatino keisti žinomiausių VLKK nutarimų būtent dabar, 2014 m. pradžioje? Ar galima sakyti, kad toks sprendimas subrendo, kai rengėte spaudai antrąjį, gerokai atnaujintą, „Kalbos patarimų“ knygelės „Leksika: skolinių vartojimas“ leidimą? Kaip, jūsų akimis žiūrint, per pastaruosius porą dešimtmečių pasikeitė skolinių vartojimas?

Aurelija Dvilytė. Reikmė tobulinti skolinių norminimo tvarką brendo ne tik per pastaruosius porą metų svarstant „Kalbos patarimų“ knygos „Leksika: skolinių vartojimas“ medžiagą. VLKK konsultantams teikiamų užklausų, Konsultacijų banko paieškų analizė rodė, kad neaiškumų dėl Didžiųjų klaidų sąrašė esančių svetimybių beveik nekylo, neutraliuose tekstuose jų beveik nepasitaiko, lietuviški jų atitikmenys yra prigiję, o laisvųjų stilių tekstuose jos pavartojamos sąmoningai, kaip stilistiškai konotuotos (ypač senosios svetimybės).

Dažniausiai kalbos vartotojai, redaktoriai teiraujasi, informacijos ieško dėl viešojoje kalboje paplitusių tarptautinių žodžių atitikmenų, termininės leksikos (sporto, kulinarijos, psichologijos ir kt.), įvairių naujų realių pavadinimų (muzikos stilių, žaidimų, aprangos ir kt.), laisvųjų stilių žodžių. Naujų realių gausą, jų kaitą labiausiai ir atspindi skolintos leksikos sluoksnis. Skolinių klausimai šiuo metu sudaro daugiau nei pusę visų VLKK gaunamų leksikos klausimų.

Taigi akivaizdu, kad aktualių skolinių sąrašas turi būti daug ilgesnis ir išsamesnis, apimti daugiau sričių nei Didžiųjų klaidų sąrašo 206 svetimybės. Į šiuos poreikius ir stengiasi atsižvelgti rengiant 2013 m. „Kalbos patarimų“ knygos „Leksika: skolinių vartojimas“ leidimą. Pagrindinį šios knygos sąrašą sudaro 1577 žodžiai (iš jų 892 įvertinti kaip neteiktini vartoti, 114 – kaip vengtini, 668 – vartotini žodžiai – kaip pagrindiniai arba šalutiniai normos variantai). Į kitą knygos sąrašą – Senųjų svetimybių – įtraukti 892 žodžiai. Visos Didžiųjų klaidų sąrašo svetimybės įrašytos arba į pagrindinį, arba į Senųjų svetimybių sąrašą, visos jos ir toliau vertinamos kaip neteiktinos viešajai kalbai.

Du knygos sąrašai patogūs grupuoti skolinius pagal aktualumą, koreguoti pagal vartosenos duomenis. Nemenka dalis pagrindinio sąrašo skolinių atitikmenų tikslinta, keista, prirašyta naujų atitikmenų. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į vartoseną ir terminų žodyno informaciją pakeistas žodžio *bintas* vertinimas ir atitikmuo: 2005 m. „Kalbos patarimų“ knygoje *bintas* vertintas kaip vengtina vartoti svetimybė, teiktas atitikmuo *tvarstis*, 2013 m. leidime *bintas* vertinamas kaip lygiavertis normos variantas žodžiui *vyturas*. Koreguotas žodžio *kaladė* vertinimas. Nors *kaladė* buvo vertinta kaip vengtina, iš vartosenos nesitraukė, vaikų žaidimas vadintas tik *kaladėlėmis*, ne *trinkelėmis* (*trinkelės* prigijo kaip statybos terminas). Taigi *kaladė*, *kaladėlė* dabar vertinami kaip šalutiniai normos variantai. Labai ilgai ieškota tinkamo atitikmens nevartotinai svetimybei *vaučeris*. 2005 m. knygoje teikti

atitikmenys negijo, nes nebuvo tikslūs (*vertybinis popierius; kelialapis; kelionės čekis*). Dabar teikiamas atitikmuo *paslaugos patvirtinimas*. Buvę neteiktini *parkomatas* ir *parkometras* dabar vertinami kaip vartotini tarptautiniai žodžiai, nes vietoj jų siūlyti per daug bendri atitikmenys *bilietai automatas, stovėjimo skaitiklis* vartosenos nebuvo priimti.

Visai išbraukti kaip neaktualūs žodžiai: *bendis* (ledo riedulys), *byperis* (pultelis), *dampingas* (sąvarta), *dozlius* (domino dėlionė), *embasuoti* (įspauduoti), *grankė* (skiltis) ir kt.

Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas išbuvo nejudintas beveik 20 metų. Kaip manytumėt, kokį poveikį šis sąrašas turėjo viešosios kalbos raidai? Ar jis padėjo pristabdyti skolinių plitimą, praskynė kelią lietuviškiems naujadarams? O gal kaip tik priešingai – tai, kas mėginta stabdyti viešojoje oficialiojoje vartosenoje, stengėsi prasiveržti kitokiais būdais ir kitose srityse?

Rita Miliūnaitė. Sudarant sąrašą remtasi tuo, kas anuo laiku bendrinės kalbos vartosenai buvo aktualiausia. Jau buvo sukaupta mažiausiai penkerių metų pagrindinių dienraščių kalbos normų pažeidimų kartoteka (interneto tuo metu juk nebuvo!), ir į sąrašą iš jos atrinkti būdingiausi, labiausiai žeidžiantys lietuvių kalbos leksikos ir gramatikos sistemą reiškiniai. Tebeturiu tą kartoteką. Vien „Vakarinių naujienų“ iškarpėlių būtų užtekę nemažai daliai to sąrašo kalbos klaidų iliustruoti. Be to, reikia turėti galvoje, kad tuo metu, užplūdus laisvės bangai, atsirado daugybė mažai redaguojamos ar iš viso neredaguojamos spaudos. Prastos kalbos srautui bent kiek suvaldyti toks sąrašas buvo reikalingas. Kaip rodo dabartinės vartosenos būklės stebėseną ir kaip visi sutariame, sąrašo leksikos, ypač skolinių, dalis gerokai paseno – ir tai ženklas, kad savo darbą ji jau atliko, vartoseną pasikeitė. Bet nemažai gramatikos dalykų tebėra aktualūs. Ir šiandien man į paštą krinta šlamštaiškiai, siūlantys *blakstienų ilgintojus* ir *užrietėjus*.

Sąrašas neabejotinai pristabdė svetimybų plitimą ir padėjo išgalėti naujadarams – tiems, kuriuos visuomenė priėmė, kuriuos palaikė ir nuo kurių šiandien viešai kalbantys išsilavinę žmonės nebenorėtų grįžti nei prie *imidžų*, nei prie *miuslių* ar *pūzlių*. Net ir *sponsorijų* viešojoje vartosenoje nelabai begirdėti.

Jeigu panagrinėtume laisvasias lietuvių kalbos vartojimo sritis, tarkim, viešąją elektroninę komunikaciją, ten taip pat atrastume gal ne tiek jau daug to senojo, prieš keliolika metų buvusio aktualaus leksikos sluoksniu, nebent pakliūtų štai toks skelbimas (cituoju tikrą pavyzdį): *Aš sukuriu žmogaus imidžus. Su sukurtu imidžiu, žmogus gali eiti i tam skirta vakareli/konsultacija. [...] Yra klausimai rašykite i e-mail.*

Šiandien neprižiūrimų kalbos sričių leksika ne mažiau atmiešta svetimybų, bet jau kitų, naujų, ir tai neišvengiamas kalbos raidos procesas, nes lietuvių kalba gyvuoja kitų kalbų apsuptyje tiek realiajame, tiek virtualiajame pasaulyje. Todėl bendrinės kalbos leksika

reikalauja nuolatinės stebėsenos ir priežiūros, greito reagavimo į pokyčius ir gero visuomenės kalbinių įpročių bei madų išmanymo.

Kaip viešojoje vartosenoje pasitaikančius skolinius dabar vertins Kalbos inspekcija?

Donatas Smalinskas. Keičiant tokius svarbius nutarimus reikia turėti galvoje, kad priimti sprendimai turės ir teisinių, ir moralinių padarinių. Per VLKK posėdį, apie kurį čia visi kalbame, Kalbos inspekcija pabrėžė, kad VLKK nutarimu patvirtintas Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas yra vienintelė prevencinė teisinė priemonė, užkertanti kelią svetimybių vartojimui. Inspekcija negali reikalauti laikytis to, kas nėra patvirtinta nutarimu. Žinoma, Kalbos inspekcijos darbuotojai, kaip ir anksčiau, stengsis patarti, pasiūlyti kitokių variantų, bet verslininkai dažnai būna tiesmuki: „Bausit? Ar nebausit?“.

Gal ne visi atkreipė dėmesį į tokį faktą, kad naujai registruojamų juridinių asmenų pavadinimai dažniausiai fiksuojami tik dokumentuose, o jų įsteigtos parduotuvės, kavinės, restoranai vadinami kitaip. Inspekcijos darbuotojams kilo abejonių, ar šalia jau plačiai vartojamų *karčemų* neatsiras *bulkinių, pabų, bravorų*, ar kai kurios sąrašė buvusios svetimybės nebus pradėtos vartoti ne tik simboliniuose, bet ir rūšiniuose gaminių pavadinimuose, valgiaraščiuose (*zrazai, sosiskos, bulkutės, baronkos, bonkos, hamburgeriai, hotdogai, miusliai, popkornai, čipsai*).

Visuomenėje nevienareikšmiškai vertinamos naujosios svetimybės *ofisas, emeilas, imidžas, preskonferencija, pleiofai, sponsorius*. Ar esame tikri, kad šios svetimybės nesugrįš į viešąją vartoseną? Jei televizijos ar radijo vadovams nerūpės siekti prestižinės kalbos, šių svetimybių gali pagausėti netgi informacinėse laidose.

Itin opi sritis – reklama. Iki šiol, jei dėl svetimybių vartojimo būdavo pažeidžiamas VLKK nutarimas, reikalaudavome reklamos transliaciją nutraukti ir ištaisyti klaidas. Dabar svetimybes kaip taisėme, taip ir taisysime, bet turėsime savo taisymus aiškinti kitaip: „Jūs nesilaikote to, kas nurodyta „Kalbos patarimų“ leidinyje.“ Tikėtinas atsakymas: „Leidinyš nėra privalomas teisės aktas.“ Vadinasi, taisydama viešąją kalbą Kalbos inspekcija dirbti turės gerokai daugiau, bet kažin ar tas darbas bus rezultatyvus.

Žodynas yra greitai kintantis kalbos sluoksnis. Ar įmanoma kokiais nors sąrašais ar rekomendacijomis suvaldyti žodyno kitimą? Jei taip, kas kiek metų, jūsų manymu, reikėtų tikslinti ir atnaujinti nevirtotinių (ar kitaip vadintinių) skolinių sąrašus?

Aurelija Dvylytė. Kalbant apie žodyno kaitą labiau tiktų žodis *reaguoti*, o ne *suvaldyti* (juk nemėginame suvaldyti greitos realijų kaitos, naujų technologijų vystymosi). Geriausias darbas, kurį čia galime padaryti, – laiku pasiūlyti tinkamą atitikmenį. Šito darbo sėkmė labiausiai priklauso nuo laiku surinktos ir gaunamos informacijos. Be pačių kalbos vartotojų pagalbos, suteiktos informacijos ir klausimų šito neįmanoma padaryti. Remiantis

VLKK konsultacijų ir LKI žodynininkų informacija rengiami ir leidžiami aktualių svetimžodžių atitikmenų sąrašai (rekomendacijos). Jie pradėti leisti 2010 metais.

Jau dabar matyti, kad dalis pirmųjų rekomendacijose teiktų žodžių nueina į pasyviają vartoseną, o dalis plinta. Apie tokius plintančius skolinius ir jų atitikmenis jau galima surinkti daugiau informacijos, nusistovi jų reikšmė, aiškesni vartosenos polinkiai, juos jau bus galima įvertinti vienu iš „Kalbos patarimų“ vertinimo laipsnių ir įrašyti į būsimą knygos leidimą. Surinkus pakankamai informacijos pagal galimybes ir poreikius „Kalbos patarimų“ knygas nutarta persvarstyti kas penkerius–aštuonerius metus.

Ar nebuvo siūlyimų, ketinimų keisti, tikslinti kitas Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo dalis, o gal ir visą sąrašą? Kokia apskritai, jūsų manymu, šio sąrašo ateitis?

Rita Miliūnaitė. Reikalas pajudinti sąrašą atsirado apie 2002–2003 m., kai rengiant „Kalbos patarimų“ knygeles buvo svarstomi jau ne tik didieji, bet ir menkesni kalbos normų pažeidimai, normų variantai. Raštu kreipėmės į VLKK, siūlydami kai kur sąrašą patikslinti, bet buvo atsakyta, kad Kalbos komisija sąrašo keisti kol kas nenumato. Šiandien matyti, kad tikslintinų dalykų yra atsiradę ir daugiau, todėl atidesnė viso sąrašo peržiūra, manau, dar laukia.

Paties sąrašo reikalingumu neabejoju, ypač turėdama galvoje kasdienę kalbos redaktorių ar mokyklos praktiką: turi būti sutartinis dokumentas, brėžiantis bendrinės kalbos normų ribas. O ar šiandien vis dar reikia kalbėti apie administracines nuobaudas? Pirmiausia reikia žinoti, kaip į tai žiūri visuomenė, o tai galima nustatyti tik apklausomis ir diskusijomis, prieš tai gerai paaiškinus, kas yra tų nuobaudų subjektas. Jeigu pasirodytų, kad sąrašas kaip nuobaudų įrankis atgyveno, reikia susitarti, koks turi būti naujas valstybinės kalbos ir jos priežiūros modelis, nes pačią lietuvių kalbos priežiūrą vykdyti įpareigoja įstatymai. Įdomu būtų ir apibendrinta Kalbos inspekcijos darbo patirtis. Bent man žvelgiant iš šono yra susidaręs įspūdis, kad ne toks jau tas velnias juodas, kokį jį piešia, ir ne baudos ten svarbiausia, o įspėjimai ir rekomendacijos.

Jūratė Palionytė. Kitose sąrašo dalyse iš esmės teikiamos tokios klaidos, kurios prieštarauja lietuvių kalbos sistemai. Į Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą įtraukiant žodžių sandaros, linksnių, prielinksnių ar kitas klaidas remtasi mokslo duomenimis, ilga taisymų tradicija, todėl didesnių abejonių dėl jų nekyla. Žinoma, vieną kitą dalyką gal ir būtų galima apsvarstyti. Kaip jau minėta, leksikos skoliniai yra kiek kitoks kalbos sluoksnis, jis kinta kartu su tikrovės pokyčiais, naujų reikšmių atsiradimu ir pan.

Daiva Vaišnienė. Bet kuris išmanantis kalbos sistemą žmogus pasakytų, kad kalbos sluoksniai susiję tarpusavyje ir bet kurie struktūriniai pokyčiai gali lemti iš pirmo žvilgsnio visai netikėtą raidą. Pavyzdžiui, sakoma, kad ilgųjų arba trumpųjų balsių skyrimas

nekirčiuotuose skiemenyse nebėra toks ryškus ir reikėtų tokios normos atsisakyti, tačiau toks skyrimas susijęs ir su skiemenine žodžio sandara, ir su kirčiavimu, morfonologinėmis kaitomis ir t. t.

Lietuvių kalbos gramatika dar nėra taip labai pakitusi, kad reikėtų atsisakyti josesminių bruožų. Galima svarstyti tik dalykus, nesusijusius su gramatinės sandaros pokyčiais. Nepamirškime, kad kalbos taisyklingumo reikalavimai numatyti Valstybinės kalbos įstatyme ir nurodytos sritys, kuriose jų privalu laikytis. Vadinasi, turi būti ir šių reikalavimų pagrindimas (pavyzdžiui, rašybos ir skyrybos normos), ir jų vykdymo kontrolė.

Į Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą bene dažniausiai žvalgydavosi vadovėlių ir terminų žodynų rengėjai ir redaktoriai. Ar sutrumpinus šį sąrašą keisis vadovėlių kalbos reikalavimai ir terminų žodynų rengimo reikalavimai? Kaip VLKK ekspertai vertins skolinius gaunamų aprobuoti vadovėlių ir žodynų rankraščiuose?

Aurelija Dvylytė. Vadovėlių kalbos ir terminų žodynų rengimo reikalavimai nesikeičia. Šių leidinių rengėjai ir iki šiol turėjo laikytis visų „Kalbos patarimų“ knygų reikalavimų. Kaip minėta, Didžiųjų klaidų sąrašo svetimybės perkeltos į 2013 m. „Kalbos patarimų“ knygos „Leksika: skolinių vartojimas“ leidimą, jų vertinimas nepakeistas, tai neaiškumą čia neturėtų kilti.

Beje, dešimties metų vadovėlių vertinimo praktika taip pat parodė, kad tarp vadovėlių rankraščiuose randamų klaidų didžiųjų žodyno klaidų beveik nepasitaiko, bet randama didžiųjų linksnių, dalyvių vartojimo klaidų. Iš leksikos dalykų dažniausiai svarstomi terminų, niekur neaptartų skolinių klausimai.

Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą atsiversdavo ir lietuvių kalbos mokytojai, taisydami mokinių rašinius. Niekur nedingo lietuvių kalbos vadovėliai ir kiti mokomieji leidiniai, kuriuose tas sąrašas cituojamas ar ištiesai skelbiamas. Kaip dabar mokytojai turėtų kalbėti apie skolinius? Ar turėtų keistis mokytojų požiūris į skolinius mokinių rašiniuose?

Rita Miliūnaitė. Tada, kai rengėme sąrašą, deja, negalėjau įsivaizduoti, kad jis pačiu primityviausiu būdu atsidurs mokyklų vadovėliuose ir taps mokymosi (!) objektu. Jis ir iki šiol studentams ne filologams kalamas į galvas per specialybės kalbos kursą. Jau esu apie tai rašiusi – man tai atrodo skandalinga: kalbos mokymo metodika apversta aukštyn kojom.

Aurelija Dvylytė. Mokytojai ir iki šiol turėjo kalbėti ne tik apie Didžiųjų klaidų sąrašą teikiamus skolinius. Juk iš mokinių, studentų atsiliepimų žinome, kad daugelio šio sąrašo žodžių mokiniai apskritai nežino ir nevartoja. Vartoja kitus žodžius, kurių sąrašė nėra. Mokytojai tuos žodžius randa „Kalbos patarimuose“, Konsultacijų banke ir ypač taisydami baigiamuosius mokinių darbus VLKK konsultantų klausia, ar mokinių pavartotas svetimybės laikyti klaidomis. Bet čia turi apsispręsti patys mokytojai, kokiais aktualiais mokiniams

skoliniais bus iliustruojamas teorinis skolintos leksikos aiškinimas, kuriuos jų mokiniai turėtų įsiminti ir darbuose nevertoti.

Daiva Vaišnienė. Kalbos taisyklingumas aprėpia daug daugiau dalykų, nei nustatyta Didžiųjų kalbos klaidų sąrašė. Juk mokomasi ne klaidų, o tinkamos, prestižinės kalbos – būtent tokius kalbos įgūdžius turime įgyti mokykloje. Kaip ir iki šiol, jeigu kitos kalbos žodžiui yra tinkamas lietuviškas atitikmuo, jam ir teikiame pirmenybę kalbėdami prestižine lietuvių kalba. Tik patys nuolat kurdami savo kalbą (o tai galėsime daryti tik išmąnydami taisykles ir kalbos sandarą) jausimės atsakingi už jos ateitį. Tokia nuostata turėtų būti aiškiai pasakyta ir vadovėliuose, ir kitose mokomosiose knygose.

Taisyklinga kalba yra ir kai kurių profesijų (žurnalistų, vertėjų, pedagogų, kultūros darbuotojų ir kt.) darbo įrankis, ir asmens kultūros ir įvaizdžio dalis. Jei išmoksime tinkamai vartoti savo gimtąją kalbą, neberekės piktintis, kad ji tarsi primesta prievolė ir mums, gimtakalbiams, per sudėtinga.

Kalbėjosi *Rita Urnėžiūtė*

(„Gimtoji kalba“, 2014, nr. 2, p. 18–26.)